היום נלמד בעזרת ה׳:

בכורות דף מז

איתמר. היו לו בנים בהיותו עובד כוכבים ונתגייר: ונולדו לו אחר כך עוד בנים ומת. לדעת רבי יוחנן אין לו בן בכור לנחלה שיירש אותו פי שניים. כי הבן הראשון שנולד לו קודם שנתגייר נחשב ׳ראשית אונו׳, אך הוא לא יורש אותו. [אין לו דין ׳בכור׳ שיורש פי שניים (תוס׳)]. ואילו הבן שנולד לו ראשון לאחר שנתגייר הוא לא ׳ראשית אונו׳ (ורק ל׳ראשית אונו׳ יש בכורה). לדעת ריש לקיש גר נחשב כקטן שנולד, וממילא הילדים שהיו לו קודם שנתגייר אינם חשובים כילדיו, והבן הראשון שנולד לאחר שנתגייר נחשב ׳ראשית אונו׳.

ואזדו לטעמייהו: רבי יוחנן וריש לקיש הולכים בזה לשיטתם במחלוקת אחרת. האם גוי שהיו לו ילדים בהיותו עובד כוכבים ואחר כך נתגייר, כבר קיים מצות פריה ורביה בהיותו גוי, או שלא קיים עד שיוליד שוב אחרי הגיור.

[לדעת רבי יוחנן אין הכוונה שהוא קיים בפועל את המצוה בהיותו גוי. אלא שמכיון שיש לו ילדים אחרי הגיור, ממילא אין עליו חובה להוליד עוד ילדים, כי הקב״ה רוצה שבני אדם ילדו ילדים כדי ליישב את העולם, והגר הזה גרם לישוב העולם על ידי הילדים שנולדו לו לפני הגירות].

וצריכא: יש צורך להשמיע לנו את שתי המחלוקות. כי אם היתה כתובה רק המחלוקת הראשונה לגבי נחלה, הייתי חושב שדוקא בזה חולק ר״ל על רבי יוחנן, משום שהבן שנולד לו לפני שהתגייר לא יורש אותו ולכן הוא לא נחשב ראשית אונו, אבל לגבי פרייה ורבייה הוא מודה לרבי יוחנן שהוא קיים בהיותו גוי. קמ״ל שהוא חולק גם בזה.

ואם היתה כתובה רק המחלוקת השניה לגבי פריה ורביה, היינו חושבים שדוקא שם רבי יוחנן חולק על ר״ל, אבל לגבי נחלה הוא מודה לו שהבן החדש הוא הבכור, כי הבן שנולד לו בהיותו גוי לא יורש אותו. קמ״ל שגם בזה הוא חולק.

קושיא על רבי יוחנן ממשנתנו:

תנן מי שלא היו לו בנים וכו': איש שלא היו לו בנים התחתן עם אישה שכבר ילדה בעבר מאיש אחר. ואפילו אם היא ילדה בעודה שפחה ואחר כך נשתחררה, או שילדה בעודה גויה ונתגיירה, וכשהיא נהייתה ישראלית היא ילדה בן נוסף. הבן הזה אמנם בכור לנחלה כי הוא ראשון לאביו, אבל אינו בכור לכהונה (= לפדיון הבן אצל כהן) כי היא כבר ילדה לפני שנהייתה ישראלית. עד כאן המשנה. והגמרא מבררת –

ילדה ממאן? המקרה של גיורת שילדה את בנה לאחר הגיור, ממי היא ילדה אותו? אם מדובר שהתחתנה עם ישראל שלא היו לו בנים (כמו הרישא), אם כן מה החידוש דוקא בגיורת (וכן בשפחה)? אפילו בת ישראל שילדה בעבר שמתחתנת עם ישראלי שאין לו בנים, בנה בכור לנחלה (כי לגבי נחלה הולכים אחרי האבא). אלא בהכרח שזה מקרה חדש שאינו קשור לרישא. ומדובר בזוג גוים שהיו להם ילדים ושניהם התגיירו ואז היא ילדה בן נוסף, הבן הזה הוא בכור לנחלה. וזה שלא כדברי רבי יוחנן!

תירוץ: **לא, לעולם מישראל שלא היו לו בנים וכו'**: אכן מדובר שהגיורת התחתנה עם ישראלי שאין לו בנים (בדומה לרישא), והחידוש הוא שהבן שלה אינו בכור לגבי כהונה. שלא כמו רבי יוסי הגלילי הסובר שהוא בכור גם לגבי כהונה, והוא לומד זאת מ"פטר רחם בישראל" (שרק בן שהוא פטר רחם מישראלית נחשב בכור ולא פטר רחם של אמא גויה, ולכן הבן שנולד לה לפני שהתגיירה אינו פוטר את רחמה). וקמ"ל המשנה שלא כמותו.

קושיא נוספת על רבי יוחנן מברייתא:

תא שמע. 'היו לו בנים בהיותו עובד כוכבים ונתגייר, יש לו בכור לנחלה'. תירוץ: **אמר רבינא ואיתימא רב אחא**: ברייתא זו היא ודאי שיטת רבי יוסי הגלילי הסובר שלגבי כהונה רק "פטר רחם בישראל" פוטר וכנ"ל. ורבי יוסי לומד בכור לנחלה מבכור לכהונה, שגם בכור לנחלה אינו בכור אלא אם כן הוא בן ראשון לאביו מישראל, ולא שנולד לו קודם שנתגייר.

*

אמר רב אדא בר אהבה – לוייה (= בת לוי) **שילדה, בנה פטור מה' סלעים.**

קושיא: **דאיעבר ממאן?** ממי היא התעברה כלומר למי היא נשואה? אם בעלה הוא כהן או לוי, מדוע צריך לדבר על בת לוי דוקא? והרי אפילו ישראלית שנשואה לכהן או לוי בנה פטור מפדיון הבן. ואם מדובר שהיא נשואה לישראלי, אם כן הבן חייב בפדיון כי כתוב "למשפחותם לבית אבותם" דהיינו הייחוס המשפחתי הולך אחר האב, והבן הזה ישראלי החייב בפדיון.

תירוץ: **אמר רב פפא:** מדובר שהיא נשואה לגוי. ואל תאמר שזהו רק למ"ד 'אין מזהמין את הולד' אלא אפילו למ"ד 'מזהמין את הולד'.

דהיינו נחלקו הדעות במסכת יבמות, מה הדין של בת ישראל שנבעלה לגוי וילדה בן. אמנם הבן נחשב יהודי לכל הדעות, אבל השאלה מה המעמד שלו. האם הוא כשר כי הוא מתייחס לאימו, או שהוא פסול כי הוא מתייחס גם לאביו והוא כמו ממזר. רב פפא אומר שלמ"ד שהבן כשר, פשוט שהוא פטור מפדיון, כי הוא מתייחס אחר אימו והיא לוייה. אבל אפילו למ"ד שהבן ממזר כי הוא מתייחס גם לאביו, הוא פטור מפדיון הבן, כי הוא נחשב 'לוי פסול'.

תירוץ נוסף: **מר בריה דרב יוסף אמר משמיה דרבא:** מדובר שהיא נשואה לישראלי, ובכל אופן הבן שלה פטור מפדיון משום שיש לימוד מיוחד לגבי פדיון שהולכים אחר האמא, נאמר "פטר רחם" ללמד שבפטר רחם הדבר תלוי, והרחם הוא של לוייה הפטורה מפדיון.

הגמרא מקשה על רב פפא. תחילה היא מביא את משנתנו, לאחר מכן היא מבארת אותה, ולבסוף מקשה.

תנן – 'מי שהיו לו בנים ונשא אשה שלא ילדה. נתגיירה מעוברת, נשתחררה מעוברת. ילדה היא וכהנת, היא ולויה, היא ואשה שכבר ילדה. וכן מי שלא שהתה אחרי בעלה ג' חדשים ונשאת וילדה ואין ידוע אם בן ט' לראשון אם בן ז' לאחרון. בכור לכהן ואינו בכור לנחלה': הגמרא מתייחסת לדין של מי שילדה את בנה הראשון ביחד עם כהנת או לויה שילדו גם הם את הבן הראשון, והבנים התערבבו. הדין הוא שהבן של הישראלית בכור לכהונה, למרות שהוא התערבב

עם מישהו שפטור מפדיון, כי זה לא פוטר את האבא של הבן החייב לפדות אותו (למרות שאנחנו לא יודעים מיהו הבן הפטור ומיהו החייב).

מכלל דכהונה ולויה פטורין: מדברי המשנה הללו מדייקת הגמרא שכוהנים וליים פטורים מפדיון.

דאיעבר ממאן? הגמרא מבררת, ממי הכוהנת או הלוייה התעברו, כלומר מי הבעל שלהן? אם תאמר שהן נשואות לכהן או לוי, אם כן מדוע המשנה צריכה לדבר על כוהנת ולויה? הרי אפילו ישראלית הנשואה לכהן או לוי בנה פטור מפדיון.

אלא דאיעבר מעובד כוכבים: ואם תאמר שהיא נשואה לגוי, וכי בכזה מקרה כוהנת פטורה מפדיון לבן שלה? והרי אמר רב פפא – רבה היה בוחן אותנו בשאלה 'כהנת שנתעברה מעובד כוכבים, האם בנה פטור מפדיון הבן או לא? ועניתי לו – האם אין אלו דברי רב אדא בר אהבה שאמר 'לוייה שילדה בן מגוי, בנה פטור מחמש סלעים'. ורבה אמר לי – האם זה קשור? בשלמא לויה נשארת בקדושתה למרות שהתחתנה עם גוי, וכמו שכתוב בברייתא 'לויה שנשבית או שנבעלה בעילת זנות, נותנין לה מן המעשר ואוכלת'. אבל כוהנת שנבעלת לגוי אינה נשארת בקדושתה אלא נעשית 'זרה' הפסולה מלאכול בתרומה, ואם כן הבן שלה יהיה חייב בפדיון.

הגמרא מסכמת את הקושיא:

הניחא למר בריה דרב יוסף: אמנם לדעת מר בריה דרב יוסף אין קושיא. כי הוא ביאר את דברי רב אדא בר אהבה שאמר 'לוייה שילדה, בנה פטור מה' סלעים', שמדובר בלוייה שהתחתנה עם ישראלי, ובכל אופן היא פטורה כי הולכים בפדיון הבן אחר האמא. ואם כן גם את משנתנו הוא יבאר כן, שהכוהנת והלוייה היו נשואות לישראלי. אבל לרב פפא שביאר שהיא נשואה לגוי, איך הוא יבאר את משנתנו? והרי כאמור אם היא נשואה לגוי בנה חייב בפדיון!

תירוץ: **לעולם דאיעבר מכהן והיא בת ישראל, ואמאי קרי לה כהנת? דבנה כהן**: מדובר בבת ישראל שהתחתנה עם כהן, ולכן בנה פטור מפדיון. והמשנה קוראת לה 'כוהנת' כי הבן שלה כהן. (והוא הדין בלוייה מדובר בבת ישראל שנשואה ללוי).

*

איתמר. כהן שמת, והניח בן חלל: הבן הזה נולד מאישה הפסולה להתחתן עם הכהן, והוא נעשה מחולל מהכהונה ולכן נחשב כישראלי. אמנם לגבי פדיון הבן נחלקו הדעות האם הבן חייב לפדות את עצמו כשיגדל או שלא. והגמרא מבארת את המחלוקת.

כל היכא דמת וכו': אם האב מת לאחר שלשים יום מהלידה של בנו, לכולי עלמא אין הבן חייב לפדות את עצמו. כי מצות פדיון הבן מגיעה רק לאחר שלושים יום, ואז אם האבא היה 'פודה' אותו, הוא היה מפריש את הכסף והכסף היה נשאר ברשותו כי הוא בעצמו כהן. ואם כן הוא הוריש לבנו את הכסף (שהיה אמור להפריש) עם שאר הנכסים.

כל המחלוקת כאשר מת האב בתוך שלשים יום ללידה. לדעת רב חסדא הבן חייב לפדות את עצמו כי לא זכה אביו בפדיונו. לדעת רבה בר רב הונא אין הבן חייב לפדות עצמו, כי הוא אומר לכל כהן שיתבע אותו 'אני מגיע מכוחו של אדם שאתה לא יכול לתבוע אותו לדין'. משום שכאמור האבא היה לוקח את הכסף לעצמו.

קושיא על רבה ב"ר הונא: **תנן 'נתגיירה מעוברת בכור לכהן':** גויה שהתעברה מגוי בפעם הראשונה, ואחר כך התגיירו, בנה שנולד לה בכור לכהונה והוא חייב לפדות את עצמו. מדוע? שהבן יאמר לכהן אני מגיע מכוחו של בן אדם שאתה לא יכול לתבוע אותו בדין! תירוץ: **שאני עובד כוכבים דלית ליה חייס:** הבן לא מגיע כלל מהכוח של הגוי, כי הבן לא מתייחס כלל אחר הגוי (שהרי גר שנתגייר הרי הוא כקטן שנולד).

אמר רבי שמעון יאסיניא וכו': כדעת רב חסדא.

*

למדנו במשנה – וכן מי שלא שהתה אחרי בעלה ג' חדשים וכו': אישה שהתאלמנה או התגרשה, ולא המתינה ג' חודשים והתחתנה וילדה בן ראשון לאחר שבעה חודשים, ולא ידוע אם הוא בן שבעה חודשים לאחרון או בן תשעה חודשים לראשון. הבן הזה בכור לכהונה כי הוא פטר רחם (והוא יפדה את עצמו). אבל אינו בכור לנחלה כי לא ידוע את מי הוא יורש.

קושיא: **בכור לנחלה הוא דלא הוי, הא כפשוט שקיל:** מדברי המשנה מדוייק שהבן הזה לא מקבל פי שניים בירושה כבכור, אבל הוא כן מקבל חלק בירושה. אך מדוע הוא מקבל? הרי אם הוא ילך לבנים של הבעל הראשון, הם ידחו אותו בטענה שהוא הבן של הבעל השני, ואם הוא ילך לבנים של הבעל השני הם ידחו אותו בטענה שהוא בן של הראשון! תירוץ: **אמר רבי ירמיה:** כוונת המשנה אינה על הבן הראשון אלא הבן שיוולד אחריו, שהוא ודאי בנו של הבעל השני. והבן הזה אינו בכור לירושה, כי יש ספק האם הבן הראשון הוא אח שלו או לא. ופירוש דברי המשנה כך הם: הבן הראשון בכור לכהונה (כי בכל מקרה הוא הבן הראשון של האשה), והבן הבא אחריו אינו בכור לנחלה.

קושיא: **ולכתבו הרשאה להדדי:** שאחד מהם יכתוב כתב הרשאה לאחיו, שהוא נותן לו במתנה את חלק הבכורה שלו. ואז הולך השני לבנים של הבעל השני, וגובה את חלק הבכורה משאר האחים ממה נפשך. או שהוא עצמו הבכור, או שהוא קיבל את החלק של אחיו הבכור. (כי הבכור יכול לתת במתנה את חלקו לאחיו).

וכי תימא מתניתין שלא בהרשאה, הא מוקמינן לה קמן דבהרשאה! ואם תאמר שמשנתנו מדברת שלא בהרשאה, אך הרי שמואל אמר במשנה לקמן שמדובר בהרשאה, ואם כן הוא הדין לכאן.

תירוץ: **מסייע ליה לרבי ינאי:** שתי נשים של איש אחד, שילדו כל אחת בן ביחד במחבוא, ולא ידוע מי ילדה את בנה הראשון והוא הבכור. אחד מהם יכול לכתוב כתב הרשאה לשני שהוא נותן לו במתנה את חלק הבכורה שלו, והולך השני וגובה את חלק הבכורה משאר האחים ממה נפשך. או שהוא עצמו הבכור, או שהוא קיבל את החלק של אחיו הבכור.

אמר על כך ר' ינאי – אם בשעת הלידה היה ניכר מי משני האחים הוא הבכור ומי הפשוט, ולאחר מכן הם נתערבבו ולא ידוע מי הוא הבכור, הם יכולים לכתוב הרשאה זה לזה. אבל אם לא הוכר כלל מי הבכור בשעת הלידה, לא יועיל להם לכתוב כתב הרשאה.

לענייננו, גם במשנתנו מדובר שלא היה ידוע מי הבכור מעולם. ולכן אינם יכולים לכתוב הרשאה זה לזה. ומכאן סיוע לדברי רבי ינאי.

משנה: המשנה עוברת לסוג השלישי – בכור לנחלה ולכהן.

אי זהו בכור לנחלה ולכהן? המפלת שפיר וכו': אישה שהפילה 'שפיר' = עור ולד מלא במים או מלא בדם או מלא בגוונים. וכן אישה שהפילה ולד בצורת דגים וחגבים שקצים ורמשים. וכן אישה שהפילה ליום ארבעים (כי עדיין העובר נחשב למים בעלמא עד שיעברו 40 יום מזמן ההתעברות). בכל המקרים הללו הולד הראשון אינו נחשב כלום, ולכן הבן הבא אחריו בכור גם לנחלה וגם לכהונה.

המקרה הרביעי – לא בכור לנחלה ולא לכהן:

יוצא דופן: אם הבן הראשון נולד 'יוצא דופן' = בניתוח, לדעת ת"ק הוא והבן הבא אחריו (שנולד כרגיל) שניהם אינם בכורים לא לנחלה ולא לכהן. לדעת ר' שמעון הראשון בכור לנחלה, והשני בכור לחמש סלעים. ויתבאר בגמרא.

גמרא: ראשון לנחלה לא: הגמרא מבארת את דעת ת"ק. הראשון אינו בכור לנחלה כי כתוב "**וילדו לו**" דהיינו שהבן יוולד בדרך לידה ולא בניתוח. והוא אינו בכור לפדיון כי כתוב "**פטר רחם**" והוא לא יצא דרך פתח הרחם. והבן השני אינו בכור לנחלה כי כתוב "**ראשית אונו**" והוא לא הזרע הראשון. והוא לא בכור לפדיון כי ת"ק סובר שבכור שהוא בכור רק לענין דבר אחד הוא לא נחשב 'בכור'. ולכן הבכור הזה שהוא בכור רק לפתח הרחם ואינו בכור לוולדות (שהרי אחיו נולד קודם לו בניתוח), אינו נחשב בכור.

ר"ש אומר וכו': הגמרא עוברת לבאר את דעת ר"ש. הראשון בכור לנחלה, כי ר"ש הולך בזה לשיטתו שהיולדת בניתוח יש לה את כל הדיני של יולדת, משום שנאמר "**אם נקבה** תלד" לרבות יוצא דופן, ולכן גם כאן כשכתוב "וילדו לו" לרבות יוצא דופן. והשני בכור לפדיון, כי ר"ש סובר שבכור לענין דבר אחד כן נחשב 'בכור'.